

Հոյակապ քաղաքի[ք] ձերդ արդը ձեռնադրութենէդ առաջին թուղթի ողջունիւ եկեղեցի. որ [ի] մերում Ժամանակի կա[մայ]աւ. եւ գործեաց զդ անշխան զորս քաւ իսկ յաւար ի մէջ եւ ծանեար: Ծանուանդ կրկին իսկ գոհա թիւն Առաւելոյ մատուցանեմք, առաւել եւ ձեզ գորհուած թիւն, զի զքանն կենաց աննախանն շնորհեցեք երկրիս Հայոց, զմիշտորին Առաւելոյ եւ մարդկան, զորոյ կարողեանն Եփեսոսեան շնչարան, որդէն քանն երկրիս Հայոց սորա գալտեամբս: որդէն Եփեսոսեան Բերիտառի գալտեամբս: Եւ զայն գիտութեան աղագու ձեզ ծանուցանեմք . . . :

Տպ. Վննետ. էլ 7:

Սեք. Հատակոտոր:

Պատմէն առաջին Ս. Թուղթ առ Ղեւնդ Հայրապետն կենարու այս կենարիւ առ Ղեւնդիկէն:

Ձառ ի վերառա պատուեալ եւ ի մարդկանէ զսեւեւ, երկոյ երանեալ տեսան եւ աստուածարեալ սրբոյ Հայրապետից Ղեւնդիկայ, մեծաբաշ յե պատուաբան Հայրապետ քաղաքից կենարեան քահանայապետս, առ ի ձեր արդը ձեռնադրութենէդ եւ ի մեր փառաբանացութենէն առաջին թուղթի ողջունի եւ քորու թեամբ Հայոցէ ձեռնադրութեանդ, եւ ապա բոլոր տիեզերաց:

Եղի՛ գոհանամք զայ, որ Հայրապետմ որդիմութեամբն իւրով զմայաւ յազգս մարդկան ի բնամբ ողջու իւրոյ միածնի որ դամենայն ազնիւս Հրաւիրեաց յերկնային քաղաքն ի ձեռն առաքելական քառադրութեան, յորում այսմ աշխարհի կարի առաւել մասն պարծանաց ձեռն Ձի երկրեան ամուլքն աստ

՝ Ի ռայ կը թողուց շարունակութիւնը. ինչպէս կը տեսնուի, Բերիտառն ձեռն մէջ չկայ՝ Եղի՛ գոհանամք, սեւ մասը, զոր ունին թէ Սեք. հատակոտորն եւ թէ ծաղաղիքը, ուսկից կը տեսնուի թէ Սեք. հատակոտորն ալ չ'ընծայեր Պապին ձնորդը:

՝ Կարգած Բրաւուս յն. megalon — անծի: Ղեւնդ տիեան տիպե կը ծանօթագրէ այսպէս. «Կի փութ եւեթ օրինակի Միգալուս. այդ «միակ օրինակի, կ'անգլոսիկը անն. չ'աշ. Հայի, Բառագիրքը. 856 ի բառն Միգալուս. Հմմտ. Աշխ. Եւ. Ղեւնդ. 1835. էլ 610. «Ղեւնդեան արեւմտեան անգլոսիկը մեզմոյ կենարու»:

՝ Ճշգրտեմք՝ փառաբանութեան, ըստ Ղեւնդ տիեանի (Հմմտ. Հ. Բ. 1):

՝ Պայտառածն բառ չունի Հ. Բ. արգելեք աւելի ճիշդ է երբեք ապագայութեան (Վ. Պ. Եւ Ղեւնդ) պարծանաց ընթերցումը:

Տպ. Վննետ. էլ 7:

Սեք. Հատակոտոր:

կենայ, եւ արին առջմանի աստ կատար եղան ըստ վիճակի՝ Հոգւոյն բանի ի բաժնի ձեռն նարին շնորհաց:

Եղալկացութիւն. — Ամբողջեալ նորագիւտ հատակոտորի մասին մեր գիտողութիւնները, կ'եղալկացանք:

1. Թէ՛ Ձեւորի պատմագրութիւնը բոլորովն աղանառւած ձեւով մը կը ներկայանայ Պոլոսոյ եւ Ղեւնդիկի տպագրութեամբ, որոնցմէ վերջինը Հինգ ձեռագիրներու բազմաթիւ թեմք է եղան:

2. Թէ՛ Ցպագիրներն ու ձեռագիր հատակոտորն իրարմ անկախ օրինակներ կը ներկայացնեն. Ղեւնդիկեան տիպը աւելի մաքուր է իբր գրչութիւն. ասկայն նորագիւտ ձեռագիրս կը թուի համեմատաբար աւելի հարազատօրէն ներկայացնել սկզբնական բնագիրը:

3. Թէ՛ Առաւել ձեռագրական խղճամտ համեմատութիւններով վերականգնելու Ձեւորի բնագիրը, կարելի չէ արդէ եղալկացութեան հասնիլ Ձեւորի անձին կամ գործին նկատմամբ:

4. Եւ Թէ՛ Ձեւորի երկատիրութիւնը, պատմական ու մատենագրական տեսակետով, շատ աւելի արժէք ունի, քան արշակի ինչու կու տայ եւնթագրի՝ անոր պլանկիւրական տպագիր կամ ձեռագիր օրինակներու. անխառնափոխ ծնունդը եղող մեր նախապաշարունք:

14 Նոյնիսդին 1910.

Սեքաւտիւս:

ՏԱՍԽԻՍ ԶԱՐԴԱՊԵՏ ՍԱԿՆԵՆՍ

ՄԱՅԵՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae, quod in usum scholarum collegit CONRADUS KIRCH. Friburgi Br., Herder, 1910, 80, pp. XXIX—636. Գինն՝ Mark 8.—

Յատկապէս Հայ գրականութեան հետ թէեւ աղերս չունի հատորս, բայց պատշաճ կը համարինք ներկայացնել զայն մեր Հայագիւտութեամբ պարապող ընթերցողոյ՝ վստահ թէ անօգուտ պիտի չըլլայ այն իրենց:

՝ Երկու հատուածներու մէջ նախադասութիւններ կամ եռուստալ գրուած են, կամ աւելի են՝ տպագրութեան քաղաքամասը: Իրողութիւն մը՝ որ ինքնին ցոյց կու տայ թէ Ձեւորի գործը ինչ աներեւակալիկ աղանառութիւն կրած է, եւ որքան Հնուս. եւր ինչ բնագիր ունենալէ, աղբիւրներու քննութեան ձեռնարկելու համար:

Եկեղեցական պատմութեամբ զբաղողը շատ յաճախ կը բախին պատմական մութ խնդիրներու, զորոնք հարկ կ'ըլլայ լուծել միայն աղբիւրներու վրայէն ուղղակի: Իսկ ձեռքի տակ ունենալ այն աղբիւրներն ամէն անգամ դժուարին եւ երբեմն անհնարին իսկ, մանաւանդ այնպիսի տեղեր ուր չկայ ճոխ մատենադարան: Դժուարութիւնս դիւրացնելու, անհնարին կարելի ընելու նպատակաւ միայն լոյս կը տեսնէ առաջիկայ գործս, ուր ի մի ամփոփուած են եկեղ. պատմութեան մէջ խնդրոյ առարկայ եղող ընագիրներն՝ յունարէն եւ լատիներէն, հնուած նորագոյն քննական հրատարակութիւններէն:

O. Kirch ժամանակագրական գասաւորութեամբ տուած է հոս այլ եւ այլ հասուածներն Ա—Ը դարերու հայոց, ժողովոյ, կայսրներու, արտաքին եւ ներքին պատմագիրներու գրուածքներէն, նաեւ ինչ ինչ արձանագրութիւններ: Այս հասուածներու մէջէն, բաց ի հնագոյնէն՝ մեզի համար օգտակար կրնան ըլլալ Եփեսոսի Ա. ժողովէն (432) մինչեւ Յրուղիան ժողովի (692) շրջանին վերաբերեալ կտորները, որոնք իրենց ներքեւն ինչին մանաւորապէս Նեստորական, Միաբնեայ, Միակամայ եւ նման խնդիրներ: Ամբողջութեամբ արուած են ջննմով, Անատասայ, Եւստիանու, Հերակլի, Կոստանդեայ Բ. թղթերը այս մասին:

Կը յուսնք թէ հայ բանասէրք չեն վերպններ զայն իրենց ուշագրութենէն:

Հ. Ն. ԱՍԿՆԵԱՆ

KARL KRUMBACHER: Populäre Aufsätze. Leipzig, B. G. Teubner, 1909, 8°, XII—388. Գին՝ Mark 6.—, թիւր. 7.—.

Հանգուցեալ անուանի Բիւզանդագէտի՝ Կ. Կրումբախերի († 12 Դեկտ. 1909) յընթաց տարիներու (1885—1908) այլ եւ այլ թերթերու մէջ գրած Բիւզանդական իրաց վերաբերեալ «յօդուածներու» ամփոփումն կը ներկայացնէ գրուածքս, որ շատ յարմարութեամբ կը կրէ իրեն խորագիր՝ «Ժողովրդական գրուածքներ», այս է՝ գրուածքներ, որոնք բաց ի մասնագէտներէ՝ նաեւ ընդհանուր հետաքրքրուողներու շրջանին մատչելի կրնան ըլլալ: Չորս խմբի ստորակարգուած են հասուածքները (ընդ ամենը 24), 1. Իսլամական ինքիւն, Գրեթե, Պոպուլար եւ Զուլուստ: Հայ ընթեր-

ցողներն յատկապէս կրնան հետաքրքրել երրորդ եւ չորրորդ խումբերը, ուր ընծայուած են ակնարկներ Եւստիանու իշխելու վրայ (էջ 153—168)՝ առթիւ Շ. Դիհլի համաձայն գրուածքին, Բիւզանդական Ժ. Ի. յովսէփ Գրեթե Պոպուլար (էջ 109 եւն): Ամբողջ գրուածքին մէջ ուշագրուած է սակայն ամենէն աւելի Գ. Բաթիւր, ուր աչքի կը զարնէ 20րդ հասուածն՝ Die armenische Kunst (էջ 267—278): Հասուածս ցրած է հեղինակն 1891ին (ի թերթին Münchener Neueste Nachrichten, 1891, Nr. 225) առթիւ Բ. Սորբէգովսկիի «Էջմիածնի Աւետարանին» վրայ կատարած ուսումնասիրութեան, ուրեմն ժամանակ մը, երբ շատ ոչինչ էր Եւրոպայի ծանօթութիւնն Հայոց եւ մանաւանդ հայ արուեստին առանձնաշատութեանց վրայ: Այս էր անշուշտ պատճառն որ հեղինակն այնպէս յոռետես աչքը նկատած է հայուն դերը պատմութեան մէջ եւ հայ արուեստին նշանակութիւնը: Եւ այն իսկ Սորբէգովսկի այն շրջանին ուրիշ կարծեաց աէր էր, քան այսօր. եւ անշուշտ նաեւ Կրումբախերը այլազգ կը խորհարէր եւ պիտի գրէր իւր կենաց վերջին տարիներուն, եթէ գրիչն նոր շարժէր նոյն նիւթին վրայ (համա. առ այս էջ 384, Ծ. 60):

Հ. Ն. ԱՍԿՆԵԱՆ

MINAS TCHÉRAZ: Nouvelles Orientales. Préface de Frédéric Macler. Paris, E. Leroux 1911, 8°, pp. XVIII, 135. Գին՝ 3 ք. 250.

«Petite Bibliothèque arménienne» Բ. Հատորն կը կազմէ առաջիկայս, որ կ'ամփոփէ իւր ծոցը յայտնի հրապարակագիր Մինաս Չէրազի մանրագէտներէն 13 հտոր: Հասուածներն հանուած են մեծաւ մասամբ «La France Littéraire» թերթէն: Որչափ կ'երեւայ նոր են թուրովին 12րդ եւ 13րդ հասուածները:

Հետաքրքրական են ամենն ալ՝ գրուած հայերեսաբանական շեշտով եւ վարժ գրչով:

Քր. Մակլէրի յատուցութեան կը գծէ համառօտիւ հեղինակին կենսին եւ գրական գործունէութիւնը: Ուրախութեամբ պիտի ողջունենք նաեւ Գ. Հատորն՝ «Հայկական հեքեմներ», որ պատրաստութեան վրայ է:

Հ. Ն. Ա.

